

Stanislav Komárek, OCHLUPENÍ BLIŽNÍ. ZVÍŘATA V KULTURNÍCH KONTEXTECH. Academia, Praha 2011, 280 s.–

Etnologie a další společenské vědy přicházejí se zvířaty do styku jak v rovině kulturních reprezentací studovaných etnik, tak v rovině akademické debaty o vztahu zvířecího a lidského: etnobiologie a antropologie přírody jsou pilně se rozvíjející oblasti antropologického výzkumu. Knihu filozofujícího a antropologizujícího biologa Stanislava Komárka o „zvířatech v kulturních kontextech“ je tak třeba nepochybně uvítat.

Komárek nepředkládá ani biologicko-antropologickou studii na úzce vymezené téma, ani přehledové kompendium etnobiologického vědění. Komárkova kniha je souborem rozmanitých (a rozmarných) esejů, jež spojuje společný zájem o to, jak člověk – anebo daná společnost a kultura – vnímá a (vy/zne)užívá zvířata. Kniha nabízí „panoramatický“ pohled, těkající po jedinečných zajímavostech a bizarnostech, stejně jako po klíčových teoretických otázkách.

Nad jednotlivostmi, postupujícími od totemismu po koridu, od vegetarianismu po velkochovatelství, od zoofilie po sadomasochismus či od magie po vědu, vznáší se jakýsi hypertext o povaze lidského vztahování se ke zvířatům, charakterizovaný hlubokou ambivalencí, přitažlivostí i odpudivostí, láskou i nenávisť, opatrovnickvím i násilím – fascinací, která je tu „fobii“, tu „filií“, a nejlépe obojím naráz. Zda je zvíře pro člověka „hovadem“, nebo „bližním“, odvíjí se

od vratkosti lidského prožívání, stejně jako od kulturní klasifikace či náboženské a vědecké kategorizace. „To, čím vlastně zvíře pro člověka je, se může neobyčejně výrazně lišit v různých časech a kulturách i mezi lidskými jednotlivci, řada tendencí je však univerzální či se alespoň táhne napříč širokým spektrem různých typů společností.“ (s. 11) Lévi-Straussovské diktum, že zvířata jsou nejen „dobrá k jídlu“, nýbrž také „dobrá k myšlení“, je zde nejen bezezbytku naplněno, ale nabývá i nových rozměrů.

První dvě kapitoly tvoří myšlenkovou osu, která protíná celou knihu: konstituují archetypální základy vnímání živého světa a boží umělou dichotomií člověk–zvíře. Kapitola třetí je letným náhledem do etnozologie samé, zkoumajíc vztah ke zvířatům v různých kulturách, zvláště v té antické, křesťanské, židovské, islámské, čínské a indické (v posledním případě s příspěvkem absolventky etnologie Hany Novákové). Kapitoly o domestikaci a oběti stojí – ať už náhodou, nebo z intence autora – v samém (meta)fyzikém středu knihy. Hlubinně psychologické provázání člověka a zvířete se manifestuje dílem ve fenoménu domestikace a šlechtění (dialektický vztah moci mezi lidmi a zvířaty je snad nejlépe předveden na příkladu psa – viz box Vlci), dílem ve fenoménu oběti, jdoucím v psychosomatické rovině věci „až na kost“ (v tomto případě spíše až na maso a krev). Kapitoly šestá a sedmá se věnují užítku/studiu/opatrování/ochraně zvířat, konkrétně muzejnictví, zoologickému zahradnictví, ochránářství, myslivosti, medicíně apod.

V osmé kapitole Komárek uzavírá: „Čím jsou nám tedy zvířata? V podstatě zrcadlem, v němž vždy hledáme a nalezneme to, co tam z těch či oněch důvodů nalézt chceme a co si podle svého vnitřního vyladění umíme vždy vyložit ve prospěch myšlenkové koncepce, jíž jsme se z nějaké nezbadatelné příčiny rozhodli věřit.“ (s. 255) Konečně, zvířata jsou zrcadlem našeho (ne)lidství, instrumentem naší identifikace a odhrazení se od bytostně jiného. Postulující kritéria jako rozum, duše, vědomí, svoboda, jazyk, užití nástrojů, pojmové myšlení, morální uvědomění apod., definují se lidé vůči zvířatům (která danou vlastnost mít „principiálně“ nemohou) vždy tak, aby „se opět restituovala původní dichotomická idyla“ (s. 36) a utvrdilo se patřičné sociální a mocenské rozřazení (k lidské polarizaci světa viz též box Zvířata blízka versus zvířata vzdálená).

I extrémně relativistická věda se pak paradoxně k podobnému vyhraničování vrací, chce-li se zbavit jakékoli antropomorfnosti a antropocentričnosti. Věda však je, píše Komárek, vždy antropomorfní a antropocentrická a v určité míře taková být nutně musí, neboť je lidským dílem – jde jen o onu míru (viz box Problém antropomorfismu – jsme či nejme jako oni?). Stejný problém, na který Komárek upozorňuje v rovině člověk–zvíře, ovšem nacházíme i v rovině kultura naše – kultura cizí: také etnologie je (a musí být) do určité míry etnomorfní a etnocentrická, jinak je mezikulturní porozumění a srovnání nemožné, podobně jako v prvním případě srovnání lidí a zvířat. Jinak řečeno, to, že kultury (či živé bytosti obecně) nejsou identické, neznamená, že jsou „bytostně“ jiné.

Nemusíme s Komárkem plně sdílet jeho jungiánskou víru ve vrozené kolektivní

rastry percepce světa anebo jeho portmannistické přesvědčení o korelaci zjevu a niternosti (srovnávání jevů dle toho, jak z odstupů vypadají, bez ohledu na to, co pro dané lidi znamenají, je pro jednoho „biologickou redukcí“, pro jiného „filozofickým holismem“); ocenit bychom ovšem měli Komárkovu širší záběru a vědomostí, jeho originální vhléd do problematiky, schopnost zasazovat věci do nových kontextů, propojovat zdánlivě nepropojitelné, srovnávat zdánlivě nesrovnatelné. Podobně jako jiné autorovy knihy zvláště pak *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací* (Academia, Praha 2008) a *Spasení těla: moc, nemoc a psychosomatika* (Mladá fronta, Praha 2005) je i tato četbou navýsost inspirativní. Antropologické práce autorů, jako jsou Tim Ingold, Brent Berlin, Eduardo Viveiros de Castro či Philippe Descola, zřejmě ještě dlouho oko českého čtenáře nepotěší; kniha Stanislava Komárka je česky – a (alespoň zatím) pouze česky – a byla by velká škoda ji minout.

Jan Kapusta (FF UK Praha)

Radmila Lorencová, SPIRITUALITA UŽIVATELŮ ALKOHOLU A MARIHUANY. *Dauphin, Praha 2011, 139 s.*–

Zajímavě pojatá kniha Radmily Lorencové nazvaná „Spiritualita uživatelů alkoholu a marihuany“ je výstupem jejího vlastního tříletého výzkumu. Výstižně se snaží neznámý autor na zadní straně knihy charakterizovat dílo: *...V této knize autorka nahlíží na chování uživatelů marihuany a alkoholu jako na rituál ... Pomocí aplikace teorií kulturního antropologa Victora*